

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ

DİL ve EDEBİYAT
TÜRKLER VE TÜRKÇE
TÜRKLER VE TÜRKÇE



Türkiye
Kültür Portalı

Prof. Dr. Ahmet MERMER

EKİM - 2009

ANKARA

1. TÜRKLER ve TÜRKÇE

1. 1. Türkler ve Türkçe

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Türkler, Türkçe

Türk dilinin ilk izlerine Sümer kaynaklarında rastlanmaktadır. İki dil arasında 168 ortak kelime tespit edilmiş ve Türklerin en az M.Ö. 3500'lerde Türkiye'nin doğu bölgesinde bulunduğu ileri sürülmüştür.

Hunlardan kalan birkaç kelime malzeme bir kenara bırakılırsa Moğolistan'da bulunmuş olan 6 satırlık Çoyr yazıtı (687-692), Türkçenin tarihi bilinen en eski metnidir. Köktürklerden kalan Türkçe anıtlar, İkinci Köktürk dönemine aittir. En ünlüleri Köl Tigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk'tur.

7-10. yüzyıllar arasında Türkçe, Macaristan'dan Güney Sibirya'ya ve Moğolistan içlerine kadar uzanan sahada Göktürk harfleriyle yazılan bir yazılı dil olarak kullanılmıştır. Yazıtlar, Moğolistan'dan sonra en yaygın olarak Güney Sibirya'da Yenisey ve kollarının suladığı alanlarda bulunmaktadır. Asya'da Runik harfli yazıtlar beş ana bölgede toplanmıştır. Bunlar Batı Türkistan, Doğu Türkistan, Moğolistan, Güneydoğu Sibirya ve Kuzeydoğu Sibirya'dır.

Köktürklerden sonra gelen Uygurlar, 9. yüzyıldan itibaren Tarım havzasında ve Gansu bölgesinde Göktürk, Uygur, Soğdak ve Brahmi alfabeleriyle eserler meydana getirmişlerdir. Elimizdeki kâğıda yazılı metinlerin en erken tarihli 9. yüzyılda yazılmış, Uygurlara ait metinlerdir. Moğolistan'da bulunan anıtlardan bazıları da Uygurlara aittir. Onlar bu anıtlara belgü ve bitig adını vermişlerdir.

Budist Türk çevresinden bugün için elimizde hem dinî, hem de din dışı zengin bir edebiyat bulunmaktadır. Yazmaların çoğu Soğd yazısından geliştirilmiş Uygur alfabesi ile yazılmıştır. Bununla birlikte doğrudan Soğd yazısıyla yazılan birkaç parça ile Brahmi ve Tibet yazısı ile yazılmış az sayıda yazma da mevcuttur.

Türk Budist edebiyatının büyük çoğunluğunu Çince, Tibetçe, Sanskritçe, Toharca ve Sogdcadan yapılmış çeviriler teşkil etmektedir. Az sayıda telif eser de mevcuttur.

11. yüzyılda Kâşgar ve Balasagun civarında ortaya çıkan yeni bir Türk kültür çevresi Kutadgu Bilig ve Dîvânü Lûgati't-Türk gibi eserleri meydana getirmiştir.

13. yüzyılda Türk yazı dili Harezmi bölgesinde merkezîleşmiştir. 13. ve 14. yüzyıllarda Türk yazı dili bu ana sahadan başka Yukarı İdil sahasında, Mısır'da ve Anadolu ile Azerbaycan sahasında kullanılmaktaydı. Anadolu ve Azerbaycan'da bu yüzyılda Oğuz ağzına dayalı yeni bir yazı dili oluşmuştur. İdil Bulgarcası, 14. asırdan sonra yerini Kıpçakçaya bırakmıştır. Mısır ve Suriye'de ise 15. yüzyıldan sonra Kıpçak Türkçesi kullanılmaz olmuştur. Kuzey ve Doğu Türklerinde Harezmi Türkçesinin devamı niteliğindeki Çağatay Türkçesi, tek ve ortak yazı dili olarak 15. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar sürmüştür. 19. yüzyılın ortalarından itibaren ise İlminski ve Ostroumov'un çabalarıyla her Türk boyunun konuşma dilinin ayrı bir yazı dili hâline getirilmesi görüşü hayata geçirilmeye başlanır. Bu süreç 1930'lara kadar devam etmiştir. Bu çalışmaların neticesinde bugün yirmi farklı Türk yazı dili ortaya çıkmış durumdadır.

Tekin ve Ölmez, Türk dilinin tarihî dönemlerini şu şekilde sıralamışlardır:

1. İlk Türkçe (Başlangıçtan Milat sıralarına kadar)
2. Ana Bulgarca ve Ana Türkçe dönemleri (1.-6. yy.)
3. Eki Türkçe ve Eski Bulgarca dönemleri (6.-11. yy.)
4. Orta Türkçe ve Orta Bulgarca dönemleri (11.-16. yy.)
5. Yeni Türkçe ve Çuvaşça dönemi (16. yüzyıl sonrası)

Róna-Tas ise çağdaş Türk lehçelerini Őu Şekilde sınıflandırmıŐtır:

I. ÇUVAŐ

Viryal, Anatri

II. KIPÇAK veya KUZEYBATI KOLU

1. Kuzey veya Volga Kıpçak

Kazan Tatarları

MiŐer Tatarları

BaŐkurt

2. Doğu veya Aral-Hazar

Kırgız

Kazak

Karakalpak

Nogay

3. Batı veya Pontus-Hazar

Kumuk

Karaçay Balkar

Kırım Tatar, Dobruca Tatar Urum veya Grek Tatar

Karaim

III. OĞUZ veya GÜNEYBATI KOLU

Türkmen

Horasan

Azeri

Türkçe veya Osmanlıca

Gagavuz

IV. HALAÇ veya GÜNEY KOLU

V. TÜRKİSTAN veya DOĞU KOLU

Özbek

Yeni Uygur

Türki

Salar

Hoton

Sarı Uygur

VI. SİBİRYA veya KUZEY KOLU

Sibirya Tatarları

Altay

Őor

Hakas

Çulum

Tuva

Tofalar

VII. Yakut

Kaynak (Source):

Akar, Ali, Türk Dili Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul 2006.

Caferođlu, Ahmet, Türk Dili Tarihi, Enderun Kitabevi, (3. baskı), İstanbul 1984.

Demir, Nurettin, Yılmaz, Emine, Türk Dili El Kitabı, Grafiker Yay., Ankara 2003.

Ercilasun, Ahmet B., “İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 4, s. 441-448, İstanbul 1985.

Ercilasun, Ahmet B., “Tarihten Geleceđe Türk Dili”, Türk Dili, 569, Mayıs 1999, s. 355-362.

Ercilasun, Ahmet B., “Uygur Edebiyatı”, Büyük Türk Klasikleri 1, İstanbul 1985.

- Ercilasun, Ahmet B., Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, Akçağ Yay., Ankara 2004.
- Gabain, A. Von, Eski Türkçenin Grameri, Çev. Mehmet Akalın, TDK Yay., Ankara 1995.
- Gumilev, Lev, Eski Türkler, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul 1999.
- Gülensoy, Tuncer, Türkçe El Kitabı, Akçağ Yay., Ankara 2000.
- Orkun, Hüseyin Namık, Eski Türk Yazıtları, TDK Yay., Ankara 1987.
- Özönder, S. Barutçu, “Türk Dilinin Yapısı ve Tarihî Dönemleri”, 24 Ekim 2001, Bilim, Kültür ve Edebiyat Dili Olarak Türkçe Semineri, Hacettepe Üni., Ankara 2001.
- Özönder-Barutçu, F. Sema, Eski Türklerde Dil ve Edebiyat, Türkler, Yeni Türkiye Yay., C. 3, 485-501, Ankara 2002.
- Róna-Tas, A., An Introduction to Turkology, Szeged, Studia Uralo-Altaica 33, 1991.
- Sertkaya, Osman Fikri, “Göktürk Harfli Uygur Kitabelerinin Türk Kültür Tarihi İçerisindeki Yeri”, Türk Kültürü Araştırmaları, Prof. Dr.Muharrem Ergin’e Armağan, XXVIII/ 1-2 1990, s. 325-334., Ankara 1992.
- Tekin, Talat, Ölmez, Mehmet, Türk Dilleri, Simurg Yay., İstanbul 1999.
- Tezcan, Semih, “En Eski Türk Dili ve Yazını”, Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe, s. 291, Ankara 1994.
- Tezcan, Semih, “Uygurca”, TA, XXXIII, s.141-148.
- Tuna, Osman Nedim, “Sümer-Türk Dillerinin Tarihî İlgisi ve Türk Dilinin Yaşı Meselesi”, TDAY Belleten 1989, s. 257-293, Ankara 1994.



Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Yrd. Doç. Dr. Feyzi ERSOY	Prof. Dr. Ahmet MERMER	Prof. Dr. H. Hale KÜNÜÇEN